mgr Olga Niewiada
doktorantka Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach

ZAKAZANE METODY WALKI ZBROJNEJ

Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych zwyczajowo podzielone jest na dwa filary: prawo genewskie i prawo haskie. Prawo genewskie zajmuje się umowami międzynarodowymi (konwencjami) jak również częścią norm zwyczajowych, odnoszących się do ochrony osób, które zaprzestały uczestnictwa w działaniach zbrojnych lub nigdy nie brały w nich udziału oraz obiektów, które nie mogą być legalnym celem ataku[1]. Drugi filar, opierając się na założeniu, że prawo do wyboru metod i środków szkodzenia przeciwnikowi nie jest nieograniczone, wprowadza obostrzenia lub wręcz zakazy w tym zakresie.

Choć każdy z filarów jest tak samo ważny i nie mogłyby one bez siebie istnieć, a norm prawnych wynikających z ich obu należy przestrzegać z taką samą bezwzględnością, nie można nie dostrzec, że na działanie żołnierzy bezpośrednio na polu walki istotniejszy wpływ ma prawo haskie. Prawo genewskie, co do zasady, chroni osoby i obiekty, które nie stanowią zagrożenia dla sił zbrojnych, dlatego zwykle stosowane jest w warunkach zapewniających swobodne podjęcie decyzji i możliwość przemyślenia jej konsekwencji. Prawo haskie natomiast jest stosowane głównie w obliczu przeciwnika i pod wpływem silnego stresu, gdyż to na jego podstawie dochodzi do wyboru metody, środka i momentu ataku. Celem tych norm jest zapewnienie, aby w realnych warunkach bojowych możliwa była realizacja podstawowych zasad międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, przy jednoczesnym zapewnieniu walczącym swobody koniecznej do osiągnięcia podstawowego celu konfliktu zbrojnego – zwycięstwa. Warto również zauważyć, że normy prawne dotyczące ograniczeń w zakresie dopuszczalnych metod i środków prowadzenia działań zbrojnych obarczone są potrzebą elastyczności. Lawinowo postępujący rozwój techniki wojskowej, pociągający za sobą zmiany w zakresie stosowanej taktyki, wymusza zarówno nowe inicjatywy prawodawcze, jak również interpretowanie już istniejących uregulowań w świetle zmieniającej się sytuacji.

Podstawowe zasady międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych wyrażone są wprost w art. 35 I Protokołu Dodatkowego do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r. i mają powszechne zastosowanie w jakiejkolwiek sytuacji konfliktu zbrojnego. Stanowią że:[2]

[1] T. Leśko, *Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych*. Warszawa 1982, s. 62 i nast.
[2] D. Gierycz, *Międzynarodowe ograniczenia w stosowaniu środków walki zbrojnej. Studia i rozprawy*, T. II, Warszawa, 1980.

– w każdym konflikcie zbrojnym prawo stron konfliktu do doboru metod prowadzenia wojny nie jest nieograniczone;
– zabronione jest stosowanie metod prowadzenia wojny, które mogą powodować zbędne cierpienia;
– zabronione jest stosowanie metod prowadzenia wojny, których celem jest wywołanie rozległych, długotrwałych, poważnych szkód w środowisku naturalnym, lub po których można oczekiwać, że takie szkody wywołają.

Te podstawowe zasady stanowią podstawę do interpretacji przepisów regulujących prawo konfliktów zbrojnych.

III Konwencja Haska z 1907 roku dotycząca rozpoczęcia kroków nieprzyjacielskich stanowi, iż kroki wojenne między państwami nie powinny się rozpoczynać bez uprzedniego i niedwuznacznego zawiadomienia, które winno posiadać formę bądź umotywowanego wypowiedzenia wojny, bądź formę ultimatum z warunkami wypowiedzenia wojny. Stan wojny powinien być państwom neutralnym bez zwłoki zakomunikowany i wywierać skutki w stosunku do nich dopiero po otrzymaniu notyfikacji, która może być uskuteczniona nawet za pomocą telegrafu. Jednak państwa neutralne nie mogą powoływać się na nieotrzymanie tego zawiadomienia. Jeżeli było ustalone w sposób niewątpliwy, że o stanie wojny one wiedziały[3].

Podstawowe zakazy w metodach walki zbrojnej

Zakaz wojny totalnej obejmuje wszystkie zakazy tzn. walka zbrojna nie może być prowadzona przez wszystkich przeciwko wszystkim za pomocą wszelkich środków i metod prowadzenia działań zbrojnych, a w szczególności obowiązują[4]:

– zakazy prowadzenia i rozszerzania działań zbrojnych na obszary i obiekty wyłączone z walki zbrojnej;
– zakazy prowadzenia walki zbrojnej przy użyciu zabronionych środków walki, w szczególności zabronione jest używanie trucizn, broni zatrutych, chemicznych, biologicznych (bakteriologicznych) oraz broni, pocisków i środków, mogących zadawać zbyteczne cierpienia;
– zakaz stosowania określonych treści „ wojny psychologicznej”;
– zakazy atakowania bez rozróżnienia. Walkę zbrojną prowadzą wyłącznie wyodrębnione siły zbrojne i tylko one mogą prowadzić ataki polegające na stosowaniu aktów przemocy w stosunku do sił zbrojnych przeciwnika zarówno zaczepne, jak i obronne. Dlatego celem ataków nie może być wszystko i wszyscy za pomocą wszelkich metod i środków.

Określenie „bez rozróżnienia” oznacza[5]:

[3] Ibidem.
[4] Ibidem.
[5] *I Protokół Dodatkowy z dnia 8 czerwca 1977 r. do Konwencji Genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych*, art. 51.

– ataki, które skierowane są przeciwko określonemu celowi wojskowemu;
– ataki, w których stosuje się metody i środki walki, których skutki nie mogą być ograniczone i w następstwie tego, w każdym z tych wypadków, mogą godzić bez rozróżnienia w cele wojskowe i w osoby cywilne lub dobra o charakterze cywilnym.

Następujące rodzaje ataków są między innymi traktowane jako wykonane bez rozróżnienia[6]:

– ataki w postaci bombardowania, niezależnie od zastosowanych metod i środków, które jako cel wojskowy traktują pewną liczbę celów wojskowych wyraźnie zarysowanych i odróżniających się, położonych w mieście, na wsi lub innej strefie obejmującej podobne skupienie osób cywilnych lub dóbr o charakterze cywilnym;
– ataki, co do których można przypuszczać, że wywołają również straty w życiu ludzkim wśród ludności cywilnej, ranienia osób cywilnych, szkody w dobrach o charakterze cywilnym lub połączenie tych strat i szkód, o ile byłyby nadmierne w porównaniu z oczekiwaną konkretną i bezpośrednią korzyścią wojskową.

Zakaz stosowania metody „ziemi spalonej", istniejący już od dawna, został ponownie sformułowany w Konwencji Genewskiej podpisanej w dniu 8 maja 1977r. o zakazie wykorzystywania technik oddziaływania na środowisko naturalne w celach wojskowych lub w innych wrogich celach. W konwencji tej określono pojęcie „techniki oddziaływania na środowisko" jako każdą technikę mającą na celu rozmyślne oddziaływanie na procesy zachodzące w przyrodzie, w tym także na dynamikę, skład lub strukturę ziemi, łącznie z jej biosferą, hydrosferą, atmosferą oraz na przestrzeń kosmiczną. Ponadto, w art. 55 ust. 1 I Protokołu Dodatkowego postanowiono, że podczas działań należy troszczyć się o ochronę środowiska naturalnego przed szkodami rozległymi, długotrwałymi i poważnymi. Ochrona obejmuje zakaz stosowania metod i środków walki, które zmierzają, albo które mogą zmierzać, do wywołania takich szkód w środowisku naturalnym i przez to zagrożą zdrowiu lub przetrwaniu ludności[7].

Rabunek jest bezwarunkowo zabroniony w myśl poniższych zasad[8]:

– nie wolno niszczyć umyślnie inwentarza i składów lotnych formacji sanitarnych sił zbrojnych, które znajdą się we władzy strony przeciwnej i będą w dalszym ciągu służyć rannym i chorym;
– zabronione jest niszczenie lub zagarnianie własności nieprzyjaciela, oprócz wypadków, gdy takiego zniszczenia lub zagarnięcia wymaga konieczność wojenna;
– własność prywatna nie podlega konfiskacie;

[6] Ibidem.
[7] T. Leśko, op.cit , s. 62
[8] Ibidem.

– państwu okupacyjnemu nie wolno niszczyć majątku ruchomego lub nieruchomego stanowiącego indywidualną lub wspólną własność osób prywatnych, państwa lub osób prywatnych prawa publicznego, organizacji społecznych lub spółdzielczych, z wyjątkiem przypadków, w których te byłyby bezwzględnie konieczne dla operacji wojskowych;
– zabronione jest wydawanie na łup lub plądrowanie miast lub miejsc zdobytych nawet szturmem.

Odmiennie od powyższych unormowań uregulowane zostały kwestie dotyczące mienia w toku wojny na morzu, gdzie uznawane jest prawo łupu, które zezwala na zawładnięcie nie tylko zdobytych jednostek pływających nieprzyjaciela, lecz nawet statków państw neutralnych, przewożących kontrabandę wojenną czyli ładunki mające wspierać siły zbrojne nieprzyjaciela. Prawo łupu morskiego oznacza konfiskatę statku i ładunku bez odszkodowania na podstawie orzeczenia sądu kaperskiego[9].

Zakazy atakowania poszczególnych obiektów stanowią szczegółowe unormowania zakazujące prowadzenia działań zbrojnych przeciwko wyłączonym z walki obiektom szczególnego rodzaju ze względu na ich wyjątkowy charakter i przeznaczenie[10]:

– dobra o charakterze cywilnym nie powinny być celem ataków;
– jednostki medyczne nie mogą być przedmiotem ataku i powinny być zawsze szanowane i chronione;
– zabrania się stronom konfliktu atakowania lub bombardowania jakimikolwiek środkami miejscowości niebronionych, bezbronnych miast, wsi, domów mieszkalnych i innych budowli;
– nie wolno stronom konfliktu rozszerzać ich operacji wojskowych na strefy, którym w drodze porozumienia nadany został status strefy zdemilitaryzowanej, o ile takie rozszerzenie jest sprzeczne z postanowieniami takiego porozumienia;
– budowle lub urządzenia zawierające niebezpieczne siły, a zwłaszcza zapory, groble lub elektrownie atomowe, nie mogą być przedmiotem ataków choćby stanowiły cele wojskowe, jeżeli takie ataki mogą spowodować wyzwolenie tych sił i w następstwie wywołać straty wśród ludności cywilnej;
– zabronione jest dokonywanie jakichkolwiek aktów wrogich skierowanych przeciwko budowlom historycznym, dziełom sztuki lub miejscom kultu religijnego, które stanowią dziedzictwo kulturowe lub duchowe jak również używanie takich dóbr dla wsparcia wysiłku wojskowego[11].

Zabronione jest stosowanie przeciwko osobom cywilnym głodu jako metody prowadzenia wojny. Tak więc zabronione jest atakowanie, niszczenie lub czynie-

[9] Ibidem, s. 67
[10] D. Gierycz, op. cit.
[11] *I Protokół Dodatkowy z dnia 8 czerwca 1977 r. ...*

nie nieużytecznymi dóbr niezbędnych dla przetrwania ludności cywilnej, takich jak środki żywnościowe i strefy rolnicze, które je wytwarzają, jak zbiory, bydło, urządzenia i zbiorniki z wodą do picia, urządzenia nawadniające, jeżeli nie są używane wyłącznie do utrzymania członków sił zbrojnych lub do bezpośredniego wsparcia działań wojskowych. Zakazy te nie mają zastosowania, jeżeli wymienione dobra są używane przez stronę przeciwną wyłącznie dla utrzymania członków sił zbrojnych lub w innych celach niż takie utrzymanie, ale dla bezpośredniego wsparcia działania wojskowego. Obowiązujący tu jednakże warunek by w żadnym wypadku nie podejmować przeciw tym dobrom działań, po których można by oczekiwać, że pozostawią ludności cywilnej tak mało pożywienia i wody, że zostałaby ona narażona na głód lub zmuszona do przemieszczenia się. Ponadto, dobra te nie powinny być przedmiotem represaliów[12].

Zakazem atakowania objęto również niektóre kategorie osób:

– parlamentarza i towarzyszącego mu trębacza lub dobosza oraz osobę niosąca flagę i tłumacza, którzy korzystają z przywileju nietykalności. Osoby te, w żadnych okolicznościach nie mogą być przedmiotem jakichkolwiek ataków. Parlamentarz traci przywilej nietykalności, jeżeli zostanie mu dowiedzione w sposób konkretny i niezbity, że korzystał ze swojego uprzywilejowanego położenia, alby spowodować lub popełnić czyn zdradziecki[13].
– osobę, która została uznana lub w danych okolicznościach powinna być uznana za wyłączoną z walki. Wyłączona z walki jest osoba: która jest we władzy strony przeciwnej, która wyraźnie wyraża wolę poddania się, lub która utraciła świadomość lub w inny sposób jest w stanie niesprawności z powodu ran lub choroby i wskutek tego nie może się bronić, pod warunkiem, że we wszystkich wypadkach powstrzymuje się ona od jakiegokolwiek działania wrogiego i nie próbuje ucieczki. Do tej kategorii osób należą: ranni, chorzy, rozbitkowie, jeńcy wojenni;
– osobę opuszczającą ze spadochronem statek powietrzny niezdolny do lotu w czasie opadania;
– ludność cywilna, która nie bierze udziału w walce zbrojnej. Zabronione są ataki i groźby przemocy mające na celu zastraszenie ludności cywilnej[14].

W zakresie zakazu zabójstw i okrutnego traktowania zabronione jest:

– wydawanie rozkazu, by nikogo nie zostawić przy życiu lub oświadczenie, że nikomu nie będzie darowane życie, jak również grożenie tym przeciwnikowi lub prowadzenie działań zbrojnych w taki sposób[15];

[12] Ibidem, art. 54.
[13] D. Gierycz, op. cit.
[14] T. Leśko, op. cit., s. 67.
[15] D. Gierycz, op. cit.

– zabijanie lub ranienie w sposób zdradziecki osób, które należą do ludności lub wojsk nieprzyjaciela oraz zabijanie lub zadawanie ran nieprzyjacielowi, który złożył broń i nie mając już środków obrony, zdał się na łaskę;
– zakazane są w każdym czasie i w każdym miejscu: zamachy na życie i nietykalność cielesną, a w szczególności zabójstwa we wszelkiej postaci, okaleczenia, okrutne traktowanie, tortury i męki; branie zakładników; zamachy na godność osobistą, a w szczególności poniżające i upokarzające traktowanie; skazywanie i wykonywanie egzekucji bez uprzedniego wyroku, wydanego przez sąd należycie ukonstytuowany i dający gwarancje procesowe, uznane za niezbędne przez narody cywilizowane w stosunku do osób chronionych przez międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych, a zwłaszcza wobec rannych, chorych, rozbitków, jeńców wojennych lub ludności cywilnej[16].
– dokonywanie zamachów na życie rannych, chorych i rozbitków, a między innymi, ich dobijanie lub wyniszczanie, torturowanie, dokonywanie na nich doświadczeń biologicznych, pozostawianie ich z premedytacją bez opieki lekarskiej lub bez opieki albo stwarzanie warunków narażających ich na zarażenie się lub zakażenie. Członkowie sił zbrojnych i inne osoby, które są ranne lub chore, będą zbierani i leczeni oraz szanowani i chronieni we wszystkich okolicznościach. Nie wolno w żadnym wypadku zabijać osób zatrzymanych lub pojmanych. Żadne preteksty, jak np. rzekome udaremnienie ucieczki lub inne, nie stanowią usprawiedliwienia tego rodzaju czynów, które są przestępstwami;
– stosowanie tortur fizycznych lub moralnych ani wywieranie przymusu na jeńcach wojennych w celu uzyskania od nich jakichkolwiek informacji oraz nie grożenie jeńcom, odmawiających odpowiedzi. Nie wolno ich obrażać, ani narażać na nieprzyjemności lub szkody jakiejkolwiek natury[17].

Analizowanie problematyki legalności metod prowadzenia działań zbrojnych rozpocząć należy od rozgraniczenia dwóch podstawowych pojęć: wiarołomstwa i podstępu wojennego.

Zabronione jest zabijanie, ranienie lub pojmanie przeciwnika w sposób wiarołomny. Wiarołomstwo stanowią działania odwołujące się do dobrej wiary przeciwnika, w celu wprowadzenia go w błąd, by uważał on, że ma prawo skorzystać do ochrony przewidzianej przez przepisy prawa międzynarodowego mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych, albo że ma obowiązek udzielić takiej pomocy[18].

Następujące działania są przykładem wiarołomstwa[19]:

– udawanie niesprawności wywołanej ranami lub chorobą;
– udawanie posiadania statusu osoby cywilnej lub niekombatanta;

[16] Ibidem.
[17] M. Fleming, *Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych*, Warszawa 1991, s. 35-44.
[18] D. Gierycz, op. cit.
[19] *I Protokół Dodatkowy z dnia 8 czerwca 1977 r.* ..., art. 37.

– udawanie posiadania uprzywilejowanego statusu przez używanie znaków, oznak lub mundurów Narodów Zjednoczonych, państw neutralnych lub innych państw nie będących stronami konfliktu.

Podstępy wojenne nie są zabronione. Podstępy wojenne są to działania, których celem jest wprowadzanie przeciwnika w błąd lub skłonienie do postępowania nieostrożnego, które jednakże nie naruszają żadnego przepisu prawa międzynarodowego, mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych i które, nie odwołując się do dobrej wiary przeciwnika, co się tyczy ochrony przewidzianej przez to prawo, nie są wiarołomne. Następujące działania stanowią przykłady podstępów wojennych: stosowanie maskowania, pułapek, operacji pozornych i fałszywe informacje. Fortele wojenne i używanie sposobów, niezbędnych do otrzymania wiadomości o nieprzyjacielu i o terenie, uważa się za dozwolone[20].

Do klasycznych jego form zaliczyć można maskowanie, prowadzenie pozornych operacji wojskowych, stosowanie zasadzek i przynęt, dostarczanie przeciwnikowi fałszywych informacji, podszywanie się pod przeciwnika przy użyciu sygnałów, znaków[21], szyfrów, przekupstwo oraz namawianie do buntu i poddania się.

W trakcie kształtowania się norm międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych jasnym dla wszystkich było, że w strefie działań wojennych istnieć będą obiekty, które ze względu na swoją wartość dla ludzkości, ryzyko katastrofy ekologicznej czy niesienie pomocy ofiarom konfliktu zbrojnego nie powinny stać się celem ataku, a przysługująca im ochrona powinna wykraczać poza tą, jaka należna jest osobom cywilnym. Aby wyróżnić je z otoczenia wprowadzono szereg znaków ochronnych takich jak znak Czerwonego Krzyża, Czerwonego Półksiężyca czy Czerwonego Kryształu, znak ochronny dóbr kultury, znak ochrony cywilnej, znak obiektu zawierającego niebezpieczne siły czy flaga ONZ. Z użyciem każdego z wymienionych znaków związany jest zakaz lub co najmniej drastyczne ograniczenie możliwości podjęcia akcji zbrojnej względem oznakowanego nim obiektu, środka transportu czy osoby. Wykorzystanie do ataku pojazdu sanitarnego czy oznakowanie punktu dowodzenia flagą ONZ, będzie zatem uznane za wiarołomstwo i skutkować będzie odpowiedzialnością za naruszenia norm międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych.

Kolejnym znakiem, któremu MPH przyznaje szczególne znaczenie jest biała flaga. Od setek lat jest ona uważana za zwyczajowy sygnał wyrażający wolę złożenia broni lub nawiązania rokowań. Z wywieszeniem białej flagi związany jest, z jednej strony obowiązek powstrzymania się od dalszego prowadzenia działań wojennych[22], a z drugiej – w odniesieniu do strony wywieszającej – do wykorzy-

[20] T. Leśko, op. cit. , s. 63.

[21] Nie dotyczy sygnałów i znaków wykorzystywanych przez podmioty szczególnie chronione, takie jak np. sanitarne znaki powietrzne. W tym przypadku skoro obiekt taki nie może być atakowany, doszłoby do wykorzystania dobrej wiary przeciwnika, a zatem i do ataku wiarołomstwa.

[22] Art. 33 Regulaminu praw i zwyczajów wojny lądowej stanowi jednakże, że dowódca, do którego został wysłany

stania jej wyłącznie w celu nawiązania kontaktu z przeciwnikiem. Następnym krokiem stosowanym najczęściej jest wysłanie parlamentarza.

Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych uznaje za legalne cele, w rozumieniu osób fizycznych, jedynie kombatantów należących do strony przeciwnej oraz ludność cywilną w czasie, gdy bezpośrednio uczestniczy ona w prowadzeniu działań wojennych. Jednocześnie wprowadza ono szereg ograniczeń, tak by podmioty, które nigdy nie stanowiły albo już nie stanowią zagrożenia dla sił zbrojnych przeciwnika, nie mogły stać się celem ataku , choćby miał być on jedynie dziełem przypadku.

Z posiadaniem statusu osoby szczególnie chronionej wiąże się obowiązek powstrzymania się od ataku przez stronę przeciwną, a nawet – w niektórych sytuacjach – udzielania pomocy. Uprzywilejowana pozycja, którą przyznaje się podmiotom normy MPHKZ, może być z łatwością wykorzystana do skrytego lub zaskakującego ataku, do którego w innych okolicznościach w ogóle mogłoby nie dojść. Klasycznym przykładem tej formy wiarołomstwa jest taktyka wykorzystywana w czasie konfliktów zbrojnych o charakterze asymetrycznym, polegająca na ataku w przebraniu cywilnym. Wykorzystywanie dobrej wiary przeciwnika, który chce uszanować status osoby cywilnej i powstrzymuje się od oddania ognia, uniemożliwia pozostawienie mu minimalnego czasu na reakcję i rozstrzygnięcie starcia na własnych warunkach. Innymi formami działań spełniającymi opisywane wymagania będzie udawanie ran lub choroby, pozorowanie zamiaru poddania się lub prowadzenia rokowań oraz informowanie o zawarciu rozejmu lub zawieszenia broni, gdy w rzeczywistości ich nie zawarto. Należy jednakże pamiętać, że każda z tych form aktywności, aby być uznaną za niedozwoloną metodę prowadzenia działań wojennych musi zmierzać do wyrządzenia przeciwnikowi szkody, dlatego nie poniesie odpowiedzialności karnej żołnierz, który symuluje rany wyłącznie po to, aby nie zostać zabitym i móc oddać się do niewoli.

Zabronione jest stosowanie poniższych represaliów[23]:

- ataków skierowanych tytułem represaliów przeciwko ludności cywilnej lub osobom cywilnym;
- zarządzeń odwetowych wobec rannych, chorych i rozbitków;
- środków odwetowych względem jeńców wojennych;
- represaliów przeciwko osobom i materiałom jednostek medycznych;
- wymierzanych przeciwko dobrom o charakterze cywilnym;
- skierowanych przeciwko budowlom i urządzeniom zawierającym niebezpieczne siły;
- nakierowanych przeciw dobom kultury i miejscom kultu religijnego.

Zabronione jest branie zakładników do osłaniania celów wojskowych[24]:

parlamentarzysta nie jest zobowiązany przyjąć go we wszystkich okolicznościach. Rozwiązanie to przewidziano na wypadek posłużenia się białą flagą jedynie dla opóźnienia lub przerwania ataku.

[23] T. Leśko, op. cit.

[24] D. Gierycz, op. cit.

– żadna osoba cywilna nie może być użyta do ochraniania swoją obecnością pewnych punktów lub okręgów przed działaniami wojennymi;
– obecność lub ruch ludności cywilnej albo osób cywilnych nie powinny być wykorzystywane do ochrony przed operacjami wojskowymi pewnych punktów lub pewnych stref, zwłaszcza do prób ochrony obiektów wojskowych przed atakami, albo do maskowania, ułatwienia lub utrudnienia operacji wojskowych. Strony konfliktu nie powinny kierować ruchu ludności cywilnej lub osób cywilnych tak, by stanowiło to próbę ochrony celów wojskowych przed atakami lub osłaniania operacji wojskowych;
– w żadnych okolicznościach nie wolno używać jednostek medycznych do ochrony celów wojskowych. W miarę możliwości strony konfliktu zapewnią, aby jednostki medyczne były tak rozmieszczone, aby ataki przeciw celom wojskowym nie zagrażały ich bezpieczeństwu;
– obecność powietrznych statków sanitarnych nie może być wykorzystywana do prób ochrony celów wojskowych przed atakiem;
– żaden jeniec wojenny nie może być wysłany do okręgów lub zatrzymany w okręgach, w których byłby narażony na ostrzeliwanie ze stref walk, ani nie może być użyty do ochraniania swoją obecnością pewnych punktów lub okręgów przed działaniami wojennymi.

Strony wojujące nie mogą zmuszać poddanych strony przeciwnej do uczestnictwa w działaniach wojennych, skierowanych przeciwko ich krajowi, nawet w tych przypadkach, gdy pozostawali oni w służbie tejże strony wojującej przed rozpoczęciem wojny. Państwo okupacyjne nie może zmuszać osób znajdujących się pod ochroną międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych do służby w swoich siłach zbrojnych lub pomocniczych[25].

Inne zakazy dotyczą[26]:

– przekraczania samoobrony, represaliów lub konieczności wojennej;
– przymuszania ludności terytoriów okupowanych do udzielania wiadomości o armii przeciwnej strony wojującej albo o jej środkach obrony;
– przymuszania ludności terytoriów okupowanych do przysięgania na wierność państwu nieprzyjacielskiemu;
– zmuszania oficerów-jeńców wojennych do pracy;
– zatrudniania jeńców wojennych do prac szkodliwych dla zdrowia lub niebezpiecznych, chyba ze zgłoszą się oni ochotniczo. Usuwanie min lub podobnych środków uważa się za pracę niebezpieczną;
– przydzielania jeńców do pracy, która może być uważana za upokarzającą dla sił zbrojnych jego państwa;
– nie wolno zmuszać personelu sanitarnego lub duchownego do pracy nie związanej z ich misją lekarską lub religijną.

[25] Ibidem.
[26] Ibidem.

Osoby, które znajdują się we władzy strony konfliktu i którym nie przysługuje korzystniejsze traktowanie przewidziane w przepisach międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych, powinny być traktowane we wszystkich okolicznościach humanitarnie i korzystać co najmniej z podstawowych gwarancji, bez rozróżnienia na niekorzyść ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, religię lub wierzenia, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, majątek, urodzenie czy inne cechy, albo też ze względu na jakiekolwiek inne podobne kryteria. Każda ze stron powinna szanować osobę, godność, przekonania i praktyki religijne wszystkich takich osób.

Następujące czyny są i pozostają zakazane zawsze i wszędzie, niezależnie od tego, czy dokonane zostaną przez funkcjonariuszy cywilnych czy wojskowych[27]:

– zamachy na życie, na zdrowie albo równowagę fizyczną lub psychiczną osób, a zwłaszcza: zabójstwa, jak też okrutne traktowanie, takie jak tortury i okaleczenia we wszystkich postaciach, fizyczne i psychiczne lub wszelkie postacie kar cielesnych;
– zamachy na godność osobistą, w szczególności traktowanie poniżające i upokarzające, gwałt, zmuszanie do prostytucji i wszelkie postacie zamachów na obyczajność;
– branie zakładników;
– kary zbiorowe;
– działania terrorystyczne;
– niewolnictwo i handel niewolnikami we wszystkich postaciach;
– groźba popełnienia któregokolwiek z wymienionych czynników.

Można tu również wspomnieć o zakazanych metodach, które związane są zarówno ze środkami jak i metodami prowadzenia wojny, a mianowicie improwizowane ładunki wybuchowe, zamachy samobójcze i akty terroru.

Korzystanie z improwizowanych ładunków wybuchowych jest jedną z podstawowych metod prowadzenia działań wojennych w asymetrycznych konfliktach zbrojnych. Konstruowane są one przy użyciu standardowych materiałów wybuchowych domowej produkcji, elementów amunicji i min. Umieszcza się je następnie na trasach przejazdu konwojów lub na obszarach, w których często pojawiają się piesze patrole, a następnie detonuje przy użyciu zapalników naciskowych lub zdalnie (radiowo lub przewodowo). Taka metoda prowadzenia działań zbrojnych, jeżeli obiektem ataku jest cel wojskowy, nie budzi wątpliwości z punktu widzenia swojej legalności. Nie narusza ona żadnego przepisu MPHKZ, nie powoduje cierpień większych niż wynikające z eksplozji typowej amunicji artyleryjskiej, a w przypadku manualnego inicjowania wybuchu, ryzyko niezamierzonych strat wśród ludności cywilnej jest minimalne. Wątpliwości może budzić co najwyżej użycie improwizowanych ładunków wybuchowych z zapalnikami naciskowymi, które działają podobnie do min. W zależności od siły nacisku koniecznej do uru-

[27] *I Protokół Dodatkowy z dnia 8 czerwca 1977 r.* ..., art. 75.

chomienia zapalnika należałoby odpowiednio stosować do nich normy MPHKZ dotyczące mi przeciwpiechotnych lub przeciwpancernych. Jako sprzeczne z prawem należy natomiast oceniać praktyki polegające na skłanianiu ludności cywilnej do podkładania improwizowanych ładunków wybuchowych czy też wykorzystywania osób i obiektów cywilnych jako punktów orientacyjnych, wskazujących, w którym momencie należy zdetonować ładunek[28].

Kolejną, po improwizowanych ładunkach wybuchowych, metodą prowadzenia działań wojennych w asymetrycznych konfliktach zbrojnych, jest dokonywanie zamachów samobójczych. Mogą one przybierać formę ataku przy użyciu samochodu pułapki lub działań człowieka przenoszącego ładunki wybuchowe na swoim ciele. W teorii, taka forma prowadzenia działań zbrojnych jest najzupełniej legalna i była wielokrotnie wykorzystywana w przeszłości. Wspomnieć tutaj należy chociażby o japońskich kamikadze, którzy poświęcali swe życie celem zadania jak najdotkliwszych strat przeciwnikowi. Jeśli takiego ataku dopuszcza się kombatant działający w umundurowaniu, pojeździe czy statku powietrznym noszącym wojskowe oznaczenia, nie dochodzi do ataku wiarołomstwa, gdyż strona przeciwna jest świadoma, że ma do czynienia z legalnym celem, i może podjąć działania zmierzające do zapobiegnięcia atakowi. W praktyce jednakże, zamachy samobójcze dokonywane są najczęściej przez osoby, które działają w przebraniu osoby cywilnej. Siłą zamachu samobójczego jest bowiem jego skrytość, która umożliwia skrócenie czasu pomiędzy wykryciem zamachowca, a reakcją na jego działanie do minimum tak, aby nie było już możliwe zapobiegnięcie stratom. Dokonanie zamachu samobójczego w opisywanej formie stanowi wiarołomną metodę walki, gdyż wprowadza przeciwnika w błąd co do faktu, że ma on do czynienia z osobą podlegającą szczególnej ochronie. Częstokroć zamachy samobójcze dokonywane są z naruszeniem zasady rozróżnienia lub proporcjonalności. Jest tak kiedy w pobliżu będącego obiektem ataku celu wojskowego znajdują się osoby cywilne i atak będzie albo w równym stopniu skierowany przeciwko cywilom, jak i wojskowym albo poniesione przez tę pierwszą straty będą nadmierne w porównaniu do oczekiwanej bezpośredniej korzyści wojskowej.

Działalność terrorystyczna jest powszechnie kojarzona z czasem pokoju, kiedy grupy ekstremistów dokonują zamachów mających na celu wymuszenie określonych decyzji, najczęściej o charakterze politycznym. Nie należy jednak zapomnieć, że działania o takiej charakterystyce mogą być również podejmowane podczas konfliktów zbrojnych. Z tej perspektywy za akty terroru będą uważane wszystkie masowe naruszenia MPHKZ, które nakierowane będą na wywołanie strachu wśród określonej grupy osób i ze względu na swoją charakterystykę zdolne będą ten efekt osiągnąć. Typowym celem działań o charakterze terrorystycznym jest ludność cywilna. Mogą one przybierać formę terroryzmu państwowego, nakierowanego na wymuszenie posłuszeństwa mieszkańców terytorium okupo-

[28] P. Łubiński, *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych,* Warszawa 2013, s. 20-25.

wanego albo terroryzmu mającego na celu złamanie woli polityków i dowódców strony przeciwnej, poprzez ataki na ich współobywateli. Działania terrorystyczne zwykle posiadają postać bezpośredniego ataku na ludność cywilną, ataku bez rozróżnienia, zamachów na dobra kultury i obiekty kultu religijnego czy branie zakładników. Z uwagi na fakt, że wszystkie te działania są zbrodniami wojennymi, a w niektórych przypadkach stanowią zbrodnię przeciwko ludzkości, MPHKZ nie zawiera zbyt wielu przepisów dotyczących tego zagadnienia. Pośrednio zakaz działalności terrorystycznej wynika z zakazu podejmowania wobec ludności cywilnej ataków lub gróźb przemocy, zmierzających do jej zastraszenia, a bezpośrednio z regulacji zawartej w Protokole dodatkowym II, która wprost zakazuje działań terrorystycznych[29].

Akty terroru mogą być również wymierzone w kombatantów strony przeciwnej i przybierać formy takie, jak zabijanie jeńców wojennych czy dobijanie rannych. Są one najczęściej elementem wojny psychologicznej, nakierowanej na obniżenie morale strony przeciwnej. Nagrywanie kamerą egzekucji jeńca wojennego, a następnie umieszczanie nagrania w Internecie wraz z ostrzeżeniem, że egzekucja zostanie powtórzona wobec kolejnych pojmanych osób, stanowi propagandę zbrodni wojennych i jako taka jest zakazana.

W świetle prawa międzynarodowego celem działań wojskowych nie powinno być zabijanie, czy likwidowanie przeciwnika, ale wytrącenie go z walki. Jeśli jest możliwe zranienie, a nie zabicie, zabijanie staje się zabronione. Innymi słowy wytyczane cele przez strony należy zrealizować przy pomocy najmniejszych możliwie strat i cierpień ludzi.

Międzynarodowe prawo wojenne, w ścisłym tego słowa znaczeniu określa reguły walki zbrojnej. Reguluje sposoby wszczynania, zasady prowadzenia oraz metody kończenia konfliktów zbrojnych. Wprowadza ograniczenia i wskazania co do środków i metod prowadzenia walki zbrojnej określając w ten sposób dopuszczalne granice działań wojennych. Określa wymogi stawiane członkom sił zbrojnych oraz ich sytuacje prawną.

Bibliografia

1. Fleming M, *Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych*, Agencja Artekon, Warszawa 1991.
2. Gierycz D., *Międzynarodowe ograniczenia w stosowaniu środków walki zbrojnej, Studia i rozprawy*, Tom II, WAP, Warszawa, 1980.
3. Leśko T., *Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych*, Warszawa 1982.
4. Łubiński P., *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, WCEO, Warszawa 2013.
5. *I Protokół Dodatkowy z dnia 8 czerwca 1977 r. do Konwencji Genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych.*

Liczba znaków ze spacjami: 31 851

[29] Ibidem.